

TENDENCJE ZMIAN W EKONOMICIE PRZEDSIĘBIORSTW HODOWLANYCH W LATACH 1997-2007

Henryk Runowski

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw SGGW w Warszawie
Kierownik: prof. dr hab. Wojciech Zięta

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwa wielkoobszarowe, spółki hodowlane, ekonomika, wskaźniki oceny.

Key words: large area companies, breeding companies, economics, indicators of results

S y n o p s i s. W artykule przedstawiono sytuację ekonomiczno-finansową przedsiębiorstw hodowli roślin i zwierząt Agencji Nieruchomości Rolnych w latach 1997-2007. Przeanalizowano kształtowanie się wskaźników wydajności pracy, płynności finansowej, zyskowności, sprawności działania oraz zadłużenia.

WSTĘP

Jednym z zadań ekonomiki rolnictwa jest wyznaczanie miar i parametrów oceny funkcjonowania przedsiębiorstw rolnych. Cechą przedsiębiorstw rolnych jest to, że proces produkcji nie pokrywa się z procesem pracy, produkcja jest mocno uzależniona od czynnika przyrodniczego, oraz to, że obserwuje się (szczególnie w produkcji roślinnej) znaczne przesunięcie w czasie fazy osiągania rezultatów ekonomicznych w stosunku do fazy ponoszenia nakładów. Ostatnio wymieniona cecha nie pozostaje obojętna dla kształtowania płynności finansowej przedsiębiorstwa, szczególnie w okresach krótkoterminowych. Biorąc pod uwagę tylko wymienione cechy przedsiębiorstw rolnych nie budzi wątpliwości potrzeba wyznaczania dla nich standardów oceny funkcjonowania, a szczególnie takiej wykładni interpretacyjnej miar i wskaźników, która uwzględniac będzie ową specyfikę produkcji rolniczej. Podobną uwagę można odnieść do oceny poszczególnych grup, czy typów przedsiębiorstw rolniczych. Obiektywizowaniu ocen przedsiębiorstw lepiej służą analizy i obserwacje długookresowe niż krótkookresowe.

CEL BADAŃ

Celem artykułu była próba oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej wielkoobszarowych przedsiębiorstw rolnych, na przykładzie spółek hodowlanych Agencji Nieruchomości Rolnych, w dłuższym okresie. Chodziło o wyznaczenie poziomów kształtowania się różnych miar oceny ekonomiczno-finansowej grupy przedsiębiorstw, prowadzących z jednej

strony produkcję rolniczą w dużym na ogół rozmiarze, z drugiej zaś działalność związaną z tworzeniem i upowszechnianiem postępu biologicznego w rolnictwie. Jest to celowe dla próby obiektywizowania ocen ekonomicznych przedsiębiorstw pełniących specyficzne funkcje w rolnictwie, a do takich należą z pewnością przedsiębiorstwa hodowlane ANR. Zgodnie z wyznaczoną im przez właściciela misją doskonalenia nośników postępu biologicznego i szerzenia szeroko rozumianego postępu technicznego w całym polskim rolnictwie, przedsiębiorstwa te realizując wymienione zadania, muszą jednocześnie spełniać kryteria efektywności ekonomicznej charakterystyczne dla spółek handlowych, a więc co najmniej pokrywać wydatki z własnych przychodów i realizować zyski na poziomie niezbędnym dla zapewnienia rozwoju przedsiębiorstwa. Analizowane przedsiębiorstwa różnią się od przedsiębiorstw typowo komercyjnych systemem celów strategicznych wyznaczanych przez ich właścicieli. Faktu tego nie należy gubić z pola widzenia w ocenie ekonomiczno-finansowej.

METODYKA BADAŃ

Materiał źródłowy do badań stanowią dane dotyczące sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw hodowli roślin, będących jednoosobowymi spółkami Agencji Nieruchomości Rolnych (ANR). Badania obejmują okres od 1997 do 2007 roku. W każdym roku badań w celu zachowania porównywalności wyników badań analizą objęto 51 tych samych przedsiębiorstw zajmujących się hodowlą twórczą i zachowawczą roślin i zwierząt. Niezbędne dane analityczne uzyskano ze sprawozdań finansowych spółek, a także innych dokumentów wewnętrznych, takich jak sprawozdania zarządów oraz dane dla spółek zgromadzone przez Zespół Nadzoru Właścicielskiego ANR. Wykorzystano metody analizy wskaźnikowej bilansu, rachunku wyników, analizę korelacji oraz metody statystyki opisowej.

WYNIKI BADAŃ

Wyniki badań zaprezentowano w kilku obszarach oceny ekonomiczno-finansowej badanych przedsiębiorstw, a mianowicie poziomu zatrudnienia i wydajności pracy, płynności finansowej, zyskowności (rentowności), sprawności działania i zadłużenia.

ZATRUDNIENIE, KOSZTY PŁAC I WYDAJNOŚĆ PRACY

Koszty siły roboczej należą do tej grupy kosztów, które w dłuższym okresie wykazują szybszą tendencję wzrostową niż koszty pozostałych czynników produkcji [Runowski, Maniecki 1997]. Oznacza to, że gospodarstwa i przedsiębiorstwa korzystające w procesie produkcji z pracy najemnej są zmuszone do wdrażania pracooszczędnych technik wytwórczych i tym samym substytucji pracy żywej pracą uprzedmiotowioną. Choć często podkreśla się, że koszty siły roboczej w Polsce w stosunku do ich poziomu w krajach zachodnioeuropejskich są niskie, to jednak wykazują one w ostatnich latach szybki wzrost. Jest to związane z jednej strony ze wzrastającym w ostatnich latach popytem wewnętrznym na ten czynnik produkcji, z drugiej zaś z zarobkową migracją zagraniczną osób czynnych zawodowo, powodowaną wyższą opłatą pracy w krajach zachodnioeuropejskich niż w Polsce. Potrzeba racjonalnego gospodarowania czynnikiem pracy najemnej w rolnictwie wynika ze specyficznych cech gospodarowania, w tym sezonowości zapotrzebowania na pracę w

Tabela 1. Zatrudnienie i wydajność pracy w badanych przedsiębiorstwach

Rok	Zatrudnienie na 100 ha UR [osoby]	Przeciętna płaca z pochodnymi na zatrudnionego rocznie [tys. zł]	Koszty ogółem na zatrudnionego [tys. zł]	Przychody ogółem na zatrudnionego [tys. zł]	Udział płac z pochodnymi w kosztach ogółem [%]	Przychody na 1 zł kosztów wynagrodzeń z pochodnymi [zł]
1997	9,46	15,06	49,69	50,69	34,14	3,37
1998	9,04	18,39	58,57	58,56	37,05	3,19
1999	8,04	20,63	66,80	66,12	36,91	3,20
2000	6,65	24,36	83,51	86,45	34,23	3,55
2001	6,17	27,16	92,99	94,75	33,69	3,49
2002	5,64	29,19	104,44	106,17	32,73	3,64
2003	5,58	28,29	105,72	107,40	31,79	3,80
2004	5,50	30,06	119,85	130,10	28,89	4,33
2005	5,50	30,69	121,31	130,59	27,90	4,25
2006	5,50	31,43	126,32	133,79	27,85	4,26
2007	5,17	37,10	147,82	160,79	27,93	4,33

Źródło: badania własne.

ciągu roku. Mniejsze stany zatrudnienia w przedsiębiorstwie oznaczają mniejsze problemy z efektywnym wykorzystaniem zasobów pracy w okresach zmniejszonego zapotrzebowania na nie. Ograniczanie zatrudnienia jest związane z koniecznością prowadzenia równoczesnych działań dostosowawczych, chociażby takich jak upraszczanie organizacji produkcji i technologii, a w szczególności inwestowanie w środki trwałe, pozwalające zwiększyć wydajność pracy. Analiza badanych przedsiębiorstw w dłuższym okresie potwierdza taki kierunek zmian. Świadczą o tym dane liczbowe przedstawione w tabeli 1.

Wynika z nich, że w latach 1997-2007 przeciętne zatrudnienie zmniejszyło się z 9,5 do 5,2 osób na 100 ha UR. W odniesieniu do innych gospodarstw wielkoobszarowych w Polsce, a szczególnie do podobnych gospodarstw w krajach zachodnioeuropejskich jest ono ciągle dość wysokie. Dla przykładu w gospodarstwach na terenie wschodnich Niemiec przeciętne zatrudnienie na 100 ha kształtuje się na poziomie 0,89-2,47 osoby w zależności od kierunku produkcji [Agrarbericht zur Land- ...2005]. Pewnym wytłumaczeniem wyższego poziomu zatrudnienia w badanych przedsiębiorstwach jest to, że poza typowo rolniczą działalnością, prowadzą one hodowlę twórczą roślin i zwierząt, w tym pracochłonną hodowlę roślin z wyodrębnionymi działami hodowlanymi oraz nasiennictwem. Dane przedstawione w tabeli 1 potwierdzają, że koszty pracy w badanych przedsiębiorstwach są coraz wyższe. Przeciętna płaca brutto z pochodnymi płac na 1 pracownika w ujęciu nominalnym wzrosła w badanym okresie blisko 2,5-krotnie. W ujęciu realnym, to jest po uwzględnieniu inflacji w badanym okresie (46,5%), wzrost ten wyniósł 68%. Pozytywnym zjawiskiem było to, że wynagrodzenia rosły wolniej niż wydajność pracy. W latach 1997-2007 przychody ogółem w cenach bieżących na 1 zatrudnionego w badanej grupie przedsiębiorstw wzrosły 3,2-krotnie i wynosiły w 2007 roku 161 tys. zł. Udział kosztów robocizny w kosztach ogółem zmniejszył się w badanym okresie z 34,1 do 27,9%. W kolejnych latach należy oczekiwać dalszego zmniejszenia tego udziału do poniżej 25%. Warto podkreślić, że wskaźniki wydajności pracy – choć na warunki polskie są wysokie – odbiegają nadal od poziomu osiąganego w wielkoobszarowych przedsiębiorstwach rolnych (z chowem bydła) we wschodnich Niemczech [Agrarbericht zur Land- ... 2005]. Przychody na 1 zatrudnionego wynosiły tu 63,4 tys. euro na osobę zatrudnioną, a więc 227,1 tys. złotych (przy kursie 3,5820 zł/euro na dzień 31.12.2007 r.). Przyniesione dane świadczą o tym, że badane przedsiębiorstwa dostosowują politykę gospodarowania zasobami wytwórczymi do obserwowanych tendencji

zmian w ich kosztach. W procesach tych należy kierować się zasadą, zgodnie z którą, firmie nie opłaca się zatrudniać dużej liczby pracowników słabo opłacanych. Nowoczesne podejście do polityki zatrudnienia oznacza zatrudnianie mniejszej liczby dobrze opłacanych, zaangażowanych i wysoko wydajnych pracowników, wspomaganych nowoczesną techniką.

OCENA PŁYNNOSCI FINANSOWEJ

Zachowanie płynności finansowej jest podstawowym warunkiem funkcjonowania przedsiębiorstw [Wyszowska 1996]. Z danych zamieszczonych w tabeli 2 wynika, że w badanym okresie następowała poprawa wskaźników płynności finansowej. Wskaźnik płynności bieżącej zwiększył się z 2,28 w 1997 r. do 3,42 w 2007 r. W początkowym okresie – do 1999 r. – notowano jego pogarszanie, natomiast począwszy od 2001 r. systematyczną poprawę. Na podstawie analizy kształtowania się wskaźnika płynności bieżącej można stwierdzić, że z wyjątkiem 1999 r., jego poziom kształtował się w granicach uznawanych w literaturze za zadowalający [Bień 1999, Kowalczyk 1999, Siemińska 2003, Siudek i in. 2006], tj. 1,5 do 2,0 lub był wyższy. Warto jednak zauważyć, że w okresach kształtowania się poziomu tego wskaźnika w

granicach uznawanych w literaturze za optymalny, kondycja ekonomiczna badanych przedsiębiorstw była słaba. Od 2003 roku obserwuje się jego wzrost do poziomu powyżej 3. W okresie tym sytuacja ekonomiczna uległa wyraźnej poprawie. Poszukując związku między wielkością wskaźnika płynności bieżącej a sytuacją ekonomiczną przedsiębiorstw należy stwierdzić, że w okresach, w których notowano w miarę dobrą sytuację ekonomiczną przedsiębiorstw wskaźnik ten oscylował około 3. Można na tej podstawie wnosić, że w przedsiębiorstwach rolnych, z uwagi na konieczność naturalnego utrzymywania na koniec roku wysokiego poziomu zapasów produkcyjnych i produktów towarowych optymalna wielkość wskaźnika płynności bieżącej kształtuje się na poziomie wyższym niż zalecany w literaturze przedmiotu, to jest w wysokości około 3, przy założeniu, że jest on obliczany na podstawie stanu aktywów bieżących i zobowiązań bieżących na koniec roku kalendarzowego, tj. w okresie wysokiego poziomu zapasów produkcyjnych i produktów gotowych.

Z wykonanego rachunku korelacji wynika, że wskaźnik płynności bieżącej jest skorelowany z takimi czynnikami, jak: wartość kapitału własnego ($r = 0,43$), wynik finansowy ($r = 0,54$), zyskowność przychodów ($r = 0,39$), wskaźnik zadłużenia ogółem ($r = -0,50$) oraz wynik finansowy na 1 zatrudnionego ($r = 0,66$).

Wskaźnik płynności podwyższonej w badany okresie kształtował się w przedziale od 0,59 w 1997 r. do 1,78 w 2007 r. W literaturze przedmiotu jako optymalny zakres kształtowania się tego wskaźnika podaje się przedział wynoszący 0,8-1,0 [Siemińska 2003, Kowalczyk 1999, Siudek i in. 2006]. W badanych przedsiębiorstwach w okresach charakteryzujących się korzystną sytuacją ekonomiczną wskaźnik ten przekracza 1,4, a więc kształtował się na poziomie wyższym niż zalecany w literaturze. Utrzymywanie wyższego poziomu wskaźnika płynności podwyższonej w przedsiębiorstwie niż zalecane w literaturze nie jest wystarczającym argumentem dla formułowania wniosku o nadpłynności i nieracjonalnym zarządzaniu środkami finansowymi. Wynika to między innymi stąd, że przedsiębiorstwa rolne z uwagi na

Tabela 2. Płynność finansowa badanych przedsiębiorstw

Rok	Wielkości wskaźnika		
	płynności bieżącej	płynności podwyższonej	płynności wysokiej
1997	2,28	0,59	0,26
1998	1,99	0,58	0,22
1999	1,72	0,56	0,23
2000	2,07	0,66	0,30
2001	2,06	0,72	0,35
2002	2,25	0,88	0,43
2003	2,14	0,87	0,44
2004	3,01	1,48	0,78
2005	3,23	1,65	0,83
2006	3,21	1,69	0,82
2007	3,42	1,78	0,83

Źródło: badania własne.

ich ograniczoną siłę przetargową w zderzeniu z coraz większymi przedsiębiorstwami przetwórstwa rolno-spożywczego mają problemy z terminowym odzyskiwaniem należności, a także z tego, że w okresach słabej koniunktury w rolnictwie angażowanie wolnych środków pieniężnych w produkcję rolniczą może być z ekonomicznego punktu widzenia mniej efektywne niż ich lokowanie na oprocentowanych kontach bankowych. Dopiero w sytuacji, gdy rentowność rolniczej działalności produkcyjnej jest wyższa od oprocentowania lokat bankowych ich utrzymywanie może świadczyć o występowaniu zjawiska nadpłynności środków pieniężnych.

Wskaźnik płynności wysokiej uznawany w literaturze za optymalny na poziomie 0,2-0,5 [Siudek i in. 2006] kształtował się w badanych przedsiębiorstwach w większości analizowanych lat na niższym poziomie i dopiero od 2004 r. był wyższy. W latach od 2004 r. do 2007 r. wielkości tego wskaźnika oscyływały w granicach 0,78-0,83. Przy tym poziomie płynności obserwowano wyrównywanie się okresów spływów należności i okresów spłaty zobowiązań. Można z tego wnioskować, że w okresach „trudnych” przedsiębiorstwa wymuszały zgodę partnerów handlowych na odraczanie płatności, na zasadzie kredytu kupieckiego, ponosząc prawdopodobnie z tego tytułu dodatkowe koszty. Pełna ocena kształtowania się wskaźników płynności w badanych przedsiębiorstwach jest utrudniona, z uwagi na to, iż począwszy od 2002 r. był w nich realizowany program inwestycyjny dofinansowywany środkami właściciela (ANR). Zgodnie z przyjętym programem przedsiębiorstwa podejmujące inwestycje związane z modernizacją środków trwałych, mogły skorzystać ze wsparcia finansowego w wysokości 50-75% wartości realizowanych inwestycji [Runowski 2002]. Środki te były przekazywane w formie zaliczek na wyodrębnione konta bankowe, jednak ich uruchomienie warunkowane było stosowną decyzją organu nadzoru ANR. Drugą przyczyną wzrostu stanu środków pieniężnych odnotowanych w aktywach jest wzrastający wynik finansowy, głównie z tytułu wzrostu dotacji (dopłaty bezpośrednie).

ZYSKOWNOŚĆ (RENTOWNOŚĆ) DZIAŁALNOŚCI I MAJĄTKU

Analiza wskaźników zyskowności dowodzi, że w badanym okresie występowały wahania w kształtowaniu się wysokości poszczególnych wskaźników z tej grupy. Daje się zauważyć wyraźną poprawę wskaźników zyskowności począwszy od 2004 r., tj. od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (tab. 3). W latach 1997-2003 występowała słaba koniunktura w rolnictwie. Szczególnie trudną sytuację odnotowano w latach 1998-1999, kiedy to badane przedsiębiorstwa ponosiły straty i to na wszystkich rodzajach działalności uwzględnianych w rachunku wyników. Zyskowność sprzedaży sięgała minus 10%, a rentowność netto działalności przedsiębiorstwa przyjmowała wartości ujemne w odróżnieniu od pozostałych lat. Należy zauważyć, że zyskowność ze sprzedaży we wszystkich latach kształtowała się na poziomie poniżej zera, z tendencją jej poprawy od 2004 r. Zyskowność działalności operacyjnej w całym badanym okresie była dodatnia, przy czym najniższy jej poziom odnotowano w latach 1998 i 1999. Zyskowność netto działalności przedsiębiorstw poza rokiem 1998 i 1999, była dodatnia choć do 2003 roku włącznie, na niskim poziomie (poniżej 3,6%). Dopiero w latach 2004-2007 ukształtowała się na poziomie 5,6-8,4%. Podobne tendencje odnotowano w kształtowaniu się zyskowności majątku i zyskowności kapitału własnego. Zyskowność kapitału własnego w latach 2004-2007 była większa i zbliżona do poziomu oprocentowania lokat terminowych na rachunkach bankowych. Korzystna sytuacja ekonomiczna w latach 2004-2007 była rezultatem sprzyjającej sytuacji na rynku europejskim i światowym. W roku przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, z uwagi na niedobory na rynku UE żywca

Tabela 3. Zyskowność badanych przedsiębiorstw

Rok	Zyskowność [%]							
	ze sprzedaży	działalności operacyjnej	działalności gospodarczej	brutto działalności przedsiębiorstw	netto działalności przedsiębiorstw	ze sprzedaży z dotacjami	majątku	kapitału własnego
1997	-8,18	3,16	1,97	2,21	1,89	1,96	1,45	1,89
1998	-9,36	1,76	-0,01	-0,08	-0,14	-0,15	-0,11	-0,15
1999	-9,81	0,26	-1,03	-1,00	-0,93	-0,97	-0,69	-0,98
2000	-4,78	4,06	3,40	3,57	3,39	3,57	2,66	3,71
2001	-6,19	2,67	1,86	2,04	1,90	1,99	1,44	1,98
2002	-6,47	2,36	1,63	1,72	1,44	1,51	1,01	1,36
2003	-7,97	3,30	1,56	1,62	1,31	1,38	0,85	1,15
2004	-3,34	8,26	7,88	7,94	7,92	8,24	5,31	6,68
2005	-3,13	7,26	7,10	7,15	6,82	7,06	4,23	5,20
2006	-6,33	6,10	5,58	5,61	5,34	5,56	3,09	3,86
2007	-3,92	8,87	8,05	8,17	7,94	8,39	4,70	5,77

Źródło: badania własne.

wołowego, cielęcego oraz produktów mlecznych, znacząco wzrosły ich ceny krajowe, a w kolejnych latach w wyniku nieurodzaju w produkcji roślinnej i wyczerpania się zapasów magazynowych, a także niekorzystnej sytuacji w rolnictwie głównych światowych eksporterów produktów roślinnych, utrzymywały się wysokie ceny produktów rolnych (poza żywcem wieprzowym i drobiowym). Znalazło tym samym potwierdzenie znane w ekonomii zjawisko pod nazwą paradoksu niskich plonów, polegające na tym, iż w okresach nieurodzajów ceny i dochody rolnicze kształtują się na poziomie wyższym niż w latach urodzajnych. Tezę tę potwierdza sytuacja w rolnictwie w 2008 r., w którym na skutek wysokich urodzajów w państwach eksporterach ceny zbóż, mleka, buraków cukrowych na rynku światowym i europejskim, a także krajowym kształtują się na poziomie znacznie niższym niż w roku 2007. Spadek cen jest tak głęboki, że nie zostanie zrekomensowany większymi zbiorami i tym samym większym wolumenem sprzedaży. W 2008 roku należy spodziewać się pogorszenia się sytuacji ekonomicznej badanych przedsiębiorstw, a niewykluczone, że po korzystnych latach 2004-2007, powrotu sytuacji rozwierania się nożyc cen, polegającej na tym, że ceny produktów rolnych będą rosły wolniej niż ceny środków produkcji.

SPRAWNOŚĆ DZIAŁANIA

Interesujące wnioski wynikają z analizy wskaźników sprawności działania. Kierunki odnotowanych zmian są dość zaskakujące, co potwierdzają dane zawarte w tabeli 4. W badanym okresie obserwuje się wyraźne pogorszenie wskaźnika produktywności środków trwałych, który wynosił w 1997 r. – 100,9%, a w 2007 r. – 78,5%. Ukształtowanie się takiej prawidłowości wynika z tego, że znaczącym inwestycjom w środki trwałe nie towarzyszył proporcjonalny wzrost wartości produkcji. Można zatem postawić pytanie o celowość zrealizowanych inwestycji. W odpowiedzi na nie należy zauważyć, że większość inwestycji związana była z modernizacją majątku trwałego, w tym budową nowych obiektów inwentarskich i rezygnacją wykorzystywania starych, wymianą zamortyzowanego parku maszynowego na nowy, o lepszych parametrach technicznych. Inwestycje te w większości przypadków miały charakter odtworzeniowy, a nie zwiększający moce produkcyjne. Inwestycje te były jednak niezbędne ze względów pozaekonomicznych, takich jak potrzeba poprawy

dobrostanu zwierząt, warunków pracy, a także poprawy jakości produkcji i stanu ochrony środowiska. Ważnym efektem realizacji tych inwestycji były towarzyszące im pracooszczędne technologie. Można jednak na podstawie analizy stanu zatrudnienia stwierdzić, że ich substytucyjny efekt w stosunku do nakładów pracy żywej nie został w pełni wykorzystany. W klasycznym podejściu wzrost amortyzacji z tytułu inwestycji w środki trwałe powinien znaleźć

swoje odbicie w oszczędnościach kosztów robocizny, przy założeniu, że wielkość produkcji, jak i jej jakość nie ulegają większym zmianom. Ogólna analiza tego zjawiska pozwala stwierdzić, że nie zrealizowano w pełni efektu substytucyjnego nakładów na zwiększenie środków trwałych w stosunku do ponoszonych kosztów pracy żywej. Na uwagę zasługuje fakt, że w całym badanym okresie na zbliżonym poziomie utrzymują się relacje między majątkiem trwałym a obrotowym w aktywach. Daje się zauważyć tylko niewielki spadek udziału majątku trwałego w majątku ogółem z 64,2% w 1997 r. do 62,2% w 2007 r.

W obszarze sprawności działania przedsiębiorstwa zwraca się również uwagę na zarządzanie należnościami i zobowiązaniami. Przeciętny okres splywu należności wynosił od 29 w 1997 r. do 78 dni w 2007 r. Oznacza to znaczne wydłużenie okresu spłaty należności przez kontrahentów, które świadczyć może o słabej aktywności zarządu w tym zakresie. W obecnym systemie bezgotówkowego obrotu 2 tygodniowy okres spłaty należności powinien stanowić normę, tym bardziej że przedsiębiorstwa te nie mogą liczyć na rekompensatę utraconych korzyści z tytułu opóźnionego splywu należności.

OCENA ZADŁUŻENIA

Z danych zamieszczonych w tabeli 5 wynika, że poziom zadłużenia badanych przedsiębiorstw w początkowym okresie analizy (do 1999 roku) nieznacznie wzrastał, a następnie sukcesywnie się obniżał. Nigdy jednak nie osiągał pułapu zagrażającego dalszemu funkcjonowaniu przedsiębiorstw. W takim samym kierunku zmienia się wskaźnik zadłużenia kapitału własnego, który w ostatnim badanym roku spadł poniżej 20%. Korzystnie kształtuje się również wskaźnik pokrycia odsetek zyskiem.

Tabela 4. Sprawność działania badanych przedsiębiorstw

Rok	Wskaźnik produkcyjności środków trwałych [%]	Udział majątku trwałego w majątku ogółem [%]	Przeciętny okres splywu należności [dni]	Przeciętny okres spłaty zobowiązań [dni]
1997	100,86	64,21	29,15	78,22
1998	105,05	64,16	34,62	86,73
1999	102,40	63,40	39,26	106,31
2000	106,69	62,35	35,80	90,65
2001	105,58	61,57	38,87	94,41
2002	97,93	61,34	47,08	93,63
2003	87,91	63,54	48,03	100,76
2004	91,61	59,68	62,40	81,82
2005	85,99	60,32	70,49	79,62
2006	78,17	61,64	78,51	82,61
2007	78,53	62,15	77,80	76,73

Źródło: badania własne.

Tabela 5. Zadłużenie badanych przedsiębiorstw

Rok	Wskaźnik zadłużenia ogółem [%]	Zadłużenie na 1 ha UR [zł]	Wskaźnik zadłużenia kapitału własnego [%]	Wskaźnik pokrycia odsetek zyskiem [relac.]
1996	20,08	1104,60	25,49	12,42
1997	22,00	1375,09	28,79	5,16
1998	23,45	1586,61	31,92	-0,18
1999	24,94	1790,80	35,36	-3,43
2000	22,83	1674,05	31,83	10,05
2001	22,47	1736,70	31,00	1,68
2002	20,87	1772,73	27,93	1,33
2003	21,89	2017,84	29,56	1,37
2004	16,87	1798,30	21,22	10,87
2005	15,43	1780,07	18,97	11,45
2006	16,82	2133,49	21,02	8,75
2007	15,56	2186,00	19,14	16,97

Źródło: badania własne.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania wskazują, że przedsiębiorstwa hodowli roślin i zwierząt ANR osiągały w ostatnich latach korzystne wyniki ekonomiczno-finansowe. Dotyczy to szczególnie okresu po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, tj. od 2004 roku. W porównaniu z okresem wcześniejszym poprawiła się ich zyskowność, płynność finansowa oraz wskaźniki zadłużenia. Równocześnie zaobserwowano pogarszanie się wskaźnika spłaty należności oraz wykorzystania majątku trwałego. Zrealizowane inwestycje w większości przypadków nie zwiększały zdolności produkcyjnych przedsiębiorstw. Były one głównie ukierunkowane na modernizację zaplecza technicznego, w tym budynków inwentarskich, maszyn i urządzeń rolniczych oraz poprawę warunków pracy, dobrostanu zwierząt i ochrony środowiska. Należy zauważyć, że nie wyczerpano jeszcze korzyści możliwych do osiągnięcia z dalszej substytucji pracy żywej zrealizowanymi inwestycjami i wdrożonymi pracoszczędnymi technologiami produkcji. Będzie to warunkiem niezbędnym w sytuacji utrzymującej się dynamiki wzrostowej kosztów płac.

LITERATURA

- Agrarbericht zur Land- und Ernährungswirtschaft des Landes Brandenburg. 2005:
 Bień W. 1999: Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa. Wyd. Difin. Warszawa.
 Kowalczyk L. 1999: Ocena wiarygodności przedsiębiorstwa. Wyd. Difin. Warszawa.
 Runowski H. 2002: Finansowanie inwestycji w spółkach hodowli roślin i zwierząt AWRSP. [W:] Efektywność produkcyjna i ekonomiczna inwestycji w gospodarstwach rolnych. Wyd. Politechniki Koszalińskiej. Koszalin.
 Runowski H., Maniecki F. 1997: Tendencje zmian w organizacji i ekonomice przedsiębiorstw. [W:] Postęp techniczny a organizacja gospodarstw rolniczych. Wyd. SGGW, Warszawa.
 Siemińska E. 2003: Finansowa kondycja firmy – metody pomiaru i oceny. Wyd. Poltext. Warszawa.
 Siudek T., Zawajska A., Daniłowska A., Wasilewski M., Skuza S. 2006: Wybrane zagadnienia z finansów. Wyd. SGGW, Warszawa.
 Wyszowska Z. 1996: Wybrane elementy wskaźnikowej analizy finansowej na przykładzie przedsiębiorstw rolniczych. Wyd. Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy, Bydgoszcz.

Henryk Runowski

TENDENCIES IN ECONOMICS OF BREEDING COMPANIES IN THE YEARS
1997-2007

Summary

The paper aims to present the financial and economic situation of plant and animal breeding companies owned by the Agency of Agricultural Property. The research period cover the years 1997-2007 and the analysis were conducted for 51 companies. There were analyzed indicators of labour efficiency, financial liquidity, effectiveness of activity, profitability and indebtedness. Accordingly the areas of the activity of the researched companies were analyzed. The results show that in case of almost all indicators, besides indicator of debt payment and return of fixed assets, there was a positive tendency.

Adres do korespondencji:
 Prof. dr hab. Henryk Runowski
 Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
 Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
 ul. Nowoursynowska 166
 02-787 Warszawa
 e-mail: henryk_runowski@sggw.pl